

Vleermuiswerkgroep VZZ

Nieuwsbrief

Nr. 35

Jaargang 12

nummer 1

december/januari 2001

Nieuwsbrief

De Nieuwsbrief is een uitgave van de Vleermuiswerkgroep Nederland en verschijnt onregelmatig tenminste 3x per jaar.

ISSN 0928-3587

hoofdredactie: vacant
Redactiemedewerkers: Ben Verboom, Eric Jansen, Bernadette van Noort, Aldo Voute.

Aan dit nummer hebben meegewerkt: Stephane Aulagnier, Bernadette van Noort (illustr.).

Redactieadres:
Rudy v.d. Kuil
J. van Offwegenlaan 74
2282 HS Rijswijk

De redactie houdt zich niet verantwoordelijk voor de inhoud van de artikelen. Wel houdt de redactie zich het recht voor artikelen in te korten, en voor personen of groepen kwetsende artikelen niet te plaatsen.

Druk: Paverds Print Shop, Velp.

U kunt abonnee worden door fl 15,- over te maken op:

giro 6236600

**Vleermuiswerkgroep Nederland
Leeuwarden**

*Subscribing to the Newsletter from
abroad: see page 21 for further
details.*

Adreswijzigingen schriftelijk
richten aan: J. Slager
George Emmersonstrjitte 59
9088 BG Wirdum
E-mail: slager@wxs.nl

Inhoud

2 Redactioneel

3 De kolonie tweekleurige vleermuizen in
Maarssenbroek, hoe het verder ging.

5 Meervleermuizen in Gouda, toch nog welkom.

6 Monitoring-onderzoek in Amsterdam

8 De sterke Samson

9 Honderd kerken zo gepiept.

12 Watervleermuizen in de AWD;
voedsel-en habitatvoorkeur

13 Jaarverslag 1998-1999
Stichting Vleermuisbureau (SVB)

17 Adressen

Voorplaat: Overwinterende baard- en watervleermuis (foto B.v. Noort)

Redactioneel

Het is nu bijna een jaar geleden dat de vorige nieuwsbrief verscheen. Maar hier is er eindelijk weer een. Helaas treffen jullie maar twee samenvattingen van de voordrachten van de VLENDag, aangezien de redactie ook na aandringen niet meer ontvangen heeft. Ook beloofde samenvattingen van de resultaten van Zoogdiermonitoring heeft de redactie nog steeds niet mogen ontvangen. Naar mijn mening gebeurt er in de provincies veel en zijn er diverse interessante observaties die het mededelen waard zijn. Dus schroom je niet en schrijf je ervaringen op. Een paar tips hierbij let op of de lengte van het verhaal enigszins in verhouding staat met de nieuws waarde. Voor een enkele observatie of waarneming van een zeldzame vleermuis, beperk je je verhaal tot een halve A4. Reeksen van observaties of tellingen en discussiestukken mogen twee tot maximaal vier A4 tjes lang zijn. Daarnaast is het voor ons heel handig als grafieken naast figuur ook als losse waarden worden meegestuurd.

In de volgende Nieuwsbrief, die wij hopen nog voor de zomervakantie kunnen uitbrengen, is er weer een provinciaal overzicht en activiteitenagenda.

Daarnaast kan ik jullie melden dat er drie nieuwe redactie leden gevonden zijn, waardoor hopelijk een deel van de problemen is opgelost.

COPY SLUITINGS DATUM : 31 Maart

De kolonie tweekleurige vlermuizen in Maarssenbroek, hoe het verder ging.

In juli 1998 werd in een nieuwbouwwijk in Maarssenbroek bij Utrecht een kolonie tweekleurige vlermuizen ontdekt, doordat een aantal dieren per ongeluk in het betreffende huis terecht kwam. Het tellen van de uitvliegers was verre van eenvoudig, gezien de vele uitvliegopeningen en het late tijdstip van uitvliegen, maar met enige moeite konden 22 zekere uitvliegers geteld worden. De grote vraag was om wat voor kolonie het hier ging. De gevonden dieren waren twee mannetjes en een vrouwtje. Het vrouwtje had ernstige misvormingen aan beide vleugels en het was niet waarschijnlijk dat zij ooit heeft kunnen vliegen. Bovendien leek zij nog niet geheel volwassen, maar was dit genoeg om deze groep een kraamkolonie te noemen? We hebben het bij vermoedens gehouden en hoopten op duidelijkere aanwijzingen. Dieren vangen was helaas niet mogelijk, dus werd het afwachten. In 1999 hebben we regelmatig uitvliegers geteld. Het verloop hiervan, een stijging van 16 naar 26 dieren rond half juli, versterkte ons vermoeden dat het om een kraamkolonie ging, maar de echte zekerheid bleef uit. Het gat waardoor vorig jaar de vlermuizen in de woning belandden was met gaas afgedicht en dit jaar werden er geen verstekelingen in de woning aangetroffen. Op 21 juni 2000 kregen we echter weer een telefoontje van de huiseigenaar dat er twee kleine vlermuizen binnen zaten. Het bleken twee jonge vlermuizen te zijn. Een was een mannetje van ongeveer 5 dagen oud, hij had de ogen nog dicht en was nog geheel kaal en roze van kleur. Het andere dier was iets ouder, een dag of 10 oud. Dit vrouwtje was iets donkerder van kleur en kreeg op sommige plaatsen al een witte waas van doorkomende haren. De kleur van deze beharing en de vorm van de oren, die tot

onder de mondhoeken doorliepen, namen iedere twijfel weg.

Dit waren jonge tweekleurige!!! Het gaat hier dus om een kraamkolonie.

We waren natuurlijk erg blij met deze zekerheid, maar hadden tegelijkertijd een probleem. Wat doe je met twee piepjonge tweekleurige vlermuisjes? Het was een raadsel hoe deze beestjes in de woning terecht gekomen waren en een nog groter raadsel hoe we ze weer bij hun moeders terug moesten krijgen. Om ze via de binnenkant terug te zetten moest de gaas-afdichting verwijderd worden, met het risico dat de hele groep verstoord zou worden. De diertjes thuis grootbrengen was geen serieuze optie, want het is vrijwel onmogelijk om de juiste voeding te vinden voor zulke jonge diertjes. Het beste leek ons om ze, nog diezelfde avond, kort voor uitvliegtijd via het dakraam zo dicht mogelijk bij het uitvlieggat op het dak te zetten, in de hoop dat ze door de moeders opgehaald zouden worden. Toen we s' avonds met de beestjes weer op de zolder arriveerden kon je gelijk aan hun gedrag zien dat ze hun soortgenoten hoorden, want ze werden ineens een stuk actiever en begonnen te roepen. Eenmaal op het dak waren ze nog 5 of 6 dakpannen van het uitvlieggat in de nok verwijderd. Tot onze verbazing gingen de beestjes niet zielig zitten wachten tot ze door hun moeder opgehaald werden, maar ondernamen ze zelf actie. Het oudste diertje begon te klimmen en was binnen een paar minuten bij de nok aanbeland, waar het naar binnen verdween. Hoera, die was veilig. Nu het kleintje nog. Het beestje had zijn ogen nog niet open, maar toch begon ook hij dapper aan de tocht naar boven. Iedere nieuwe dakpan die de vorige overlapte was een grote hindernis, want de pannen waren dikker dan het beestje groot was. Toch lukte het hem langzaam maar zeker om naar boven te klimmen. De spanning steeg nog toen een ekster het diertje in de

gaten kreeg, maar met zoveel opgewonden toeschouwers in de buurt blies die gelukkig toch maar weer de aftocht. De minuten leken uren, maar uiteindelijk verdween ook dit kleintje veilig onder de nokpannen. Hoe het verder met ze is gegaan zullen we nooit weten, maar dit was de beste kans die we ze konden bieden. Tijdens de tellingen in de volgende avonden hebben we in elk geval geen tekenen van verstoring gemerkt. Ook dit jaar was er een stijging in het aantal uitvliegers rond half juli en kwamen we op 32 dieren, het hoogste aantal tot nu toe. Tijdens een van de tellingen kregen we van een buurvrouw nog een foto van een dier dat twee dagen bij haar op de stoep had gezeten (daarna was het opgehaald door de huiseigenaar en op het dak neergezet). Helaas bleek het hier weer om een dier met misvormde vleugels te gaan. Mogelijk zijn deze misvormingen een gevolg van inteelt door de geïsoleerde ligging van deze groep. Er zijn in Maarssenbroek echter ook dwergvleermuizen gevonden met dezelfde vergroeiingen, dus het kan ook zijn dat er schadelijke gevolgen optreden van bijvoorbeeld het onkruidverdelgingsmiddel waarmee in deze gemeente gespoten wordt.

Hoe het volgend jaar verder zal gaan met deze kolonie is helaas nog even afwachten. De huiseigenaar, die nooit echt blij met zijn ongenode medebewoners is geweest, meldde afgelopen najaar dat hij de belangrijkste opening dicht heeft gemaakt. De vieze drab die tijdens hevige regenval door zijn dak sijpelde was de druppel die de emmer deed overlopen. Gezien de vele in- en uitvliegopeningen die de groep gebruikte is het weliswaar onmogelijk om alles af te dichten, maar of de vleermuizen de gemaakte afdichtingen toch zo storend vinden dat ze ervoor kiezen om te verhuizen is afwachten.

Hopelijk leiden onze inspanningen toch nog tot het heropenen van de belangrijkste invliegopeningen.

Bernadette van Noort en Eric Jansen

Gids van de vleermuizen van Europa , Azoren en de Canarische eilanden.

Wilfried Schober en Eckhard Grimmberger

Nederlandse vertaling en bewerking door P.H.C. Lina

ISBN: 9052103615

Nu voor fl 49,90 te verkrijgen bij de betere boekhandel , met o.a. beschrijvingen van Pipistrellus pygmeus.

Meervleermuizen in Gouda, toch nog welkom.

Zo'n zeven jaar geleden werd een kraamkolonie meervleermuizen net buiten Gouda ontdekt. De dieren verblijven hier in een grotendeels leegstaand bedrijfs/kantoorpand. Vanaf dat moment wordt de kolonie in de gaten gehouden door leden van de werkgroep en worden 's zomers de uitvliegers meerdere keren geteld. Met de eigenaar is nooit contact gezocht. Deze winter constateerde een van de werkgroepsleden dat bijna alle vleermuis-invlieggaten gedicht waren. Het bleek dat het pand een nieuwe eigenaar had, namelijk de huurder van de onderste verdieping. Aangezien hij qua business gaat uitbreiden, maakt hij nu ook gebruik van de eerste verdieping die tot dan toe leegstond. Hij had zowel tien ontluchttingsgaten met roosters als andere openingen in de spouwmuur tussen de noord en zuidzijde laten dicht. Als werkgroep VZZ-Gouda hebben wij alle acties naar de nieuwe eigenaar via de gemeente Gouda laten lopen. Via een E-mail oproep met vragen aan diverse vleermuis- deskundigen, kon in vrij korte tijd vele essentiële informatie vergaard worden. Hierna hebben twee medewerkers van de gemeente voor het eerst telefonisch contact gezocht met de eigenaar. Hij was erg afhoudend en beweerde dat er dat jaar geen vleermuizen aanwezig waren. Gelukkig kon dit snel weerlegd worden, aangezien de werkgroep de afgelopen zomer vijf tellingen had uitgevoerd met maximaal 250 uitvliegende meervleermuizen. Na uitleg van de status van vleermuizen in het algemeen en van meervleermuizen in het bijzonder, er zijn maar twee kolonies in Zuid-Holland bekend, gaf hij wat in. Hij wilde wel eerst zijn raadsman horen. Hierna is er een gesprek geweest tussen de gemeente en enkele leden van de werkgroep. We kwamen tot een gezamenlijk opstelling, waarin wij eerst proberen tot een goede oplossing te komen voor de eigenaar

en de vleermuizen en niet meteen over te gaan tot de harde hand. De eigenaar is schriftelijk geïnformeerd over de levenswijze van vleermuizen en hoe ze beschermd zijn. Hierna is direct een afspraak met de eigenaar gemaakt, met als resultaat dat de 10 roosters voor de gaten worden weggehaald. Een vraag blijft wel hoe de kauwen uit deze gaten gehouden kunnen worden en de vleermuizen door te laten. Toch een goed resultaat mede door inzet en snelle reactie van velen in een vaag maar efficiënt vleermuizen netwerk.

Namens de werkgroep VZZ-Gouda e.o., bedankt.

Hans Bekker

Monitoring-onderzoek in Amsterdam

Amsterdam is niet rijk aan vleermuizen. Er komen in de stad maar enkele soorten voor, de dwergvleermuis, de ruige dwergvleermuis en de laatvlieger. In buitenwijken en aan de stadsrand zijn hier en daar watervleermuizen en meervleermuizen te vinden. Het Amsterdamse Bos is een verhaal apart. De oudste delen van dit bos zijn nu zo'n zeventig jaar oud. Op de vruchtbare kleigrond zijn de bomen hoog uitgegroeid en spechten doen hun werk, zodat er behoorlijk wat bomen zijn te vinden waarin vleermuizen een schuilplaats kunnen vinden. Vermoedelijk zijn er kolonies watervleermuizen en mogelijk komt de grootoorvleermuis er voor. Het wachten is op de rosse vleermuis. Begin jaren negentig zijn er enkele exemplaren gevonden in een houtbetonnen vleermuiskast maar jaged is de soort niet waargenomen. Als de rosse vleermuis zich in het Amsterdamse Bos vestigt zou het de terugkeer betekenen bij Amsterdam. Tot in de jaren dertig van de vorige eeuw zaten er rosse vleermuizen in Artis (voor de duidelijkheid: het gaat om vrij levende dieren die in de dierentuin holle bomen bewoonden) en ook in een oud park in de nabijheid. Waarschijnlijk zijn de rosse vleermuizen verdreven door de verstedelijking.

De gegevens over vleermuizen in en rond Amsterdam zijn tot vijftien jaar geleden fragmentarisch. In het zoölogisch museum zijn waarnemingen verzameld. Het gaat dan vooral om doodgevonden vleermuizen of exemplaren die in huizen of gebouwen terecht waren gekomen.

Tijdens het Vleermuis Atlas Project worden er waarnemingen met behulp van vleermuis detectors verzameld. De hoeveelheid gegevens over vleermuizen stijgt daarmee aanzienlijk maar door de omvang van de stad is het ondoenlijk om een nauwkeurig

beeld te krijgen, ook al omdat er veel gesloten bouwblokken zijn met binnen tuinen. Vleermuizen die daar jagen onttrekken zich aan de waarneming.

De gemeente tracht een meer natuurgericht beleid en beheer te voeren. De kwaliteit van het water in de grachten en andere wateren is bij voorbeeld toegenomen door het verminderde gebruik van schadelijke onkruidbestrijdingsmiddelen en het maken van rioolaansluitingen voor alle grachtenpanden en voor woonschepen. Negatief is de voortdurende uitbreiding van de stad waardoor open en groene gebieden worden bebouwd.

In opdracht van de gemeente is een aantal parken en groengebieden, verspreid in en bij de stad gelegen, gedurende een zomer onderzocht. Maandelijks werden onder goede weersomstandigheden in de eerste uren na zonsondergang inventarisaties verricht, meestal door op de fiets met een vleermuisdetector die gebieden te doorkruisen. Zo zou een beeld van de vleermuisfauna van Amsterdam kunnen worden verkregen en door de inventarisatie na een aantal jaar te herhalen zouden veranderingen te meten zijn. Er werd bewust voor de parken en groengebieden gekozen omdat de vleermuizen zich daar concentreren. In de woonbuurten jagen wel vleermuizen maar het gaat doorgaans om kleine aantallen en onregelmatig bezochte jachtplaatsen.

Ook het onderzoek in de parken gaf echter een rommelig beeld te zien. Vlogen er in een park half mei slechts enkele dwergvleermuizen, een maand later bleken dat er rond de dertig te zijn plus een vijftiental ruige dwergvleermuizen. Een maand later werden dan weer rond de tien vleermuizen aangetroffen. Deze aantalsschommelingen werden in de meeste onderzochte gebieden aangetroffen maar liepen niet synchroon. Het was echter ook niet zo dat kon worden aangenomen dat de vleermuizen de ene keer

in het ene park waren en de volgende keer in het andere. Dit leidde tot de conclusie dat de vleermuisstand helaas moeilijk te meten is en dat niet meer kan worden bepaald dan globale aantallen. Wel is de aan- of afwezigheid van soorten vrij goed vast te stellen.

Ten opzichte van de onderzoeken voor het atlasproject, alweer zo'n tien jaar geleden, waren er wel aardige verschillen. Het bekende Vondelpark was toen het jachtgebied van een groepje laatvliegers. Thans wordt er soms geen enkele laatvlieger waargenomen, soms een enkele. De dwergvleermuizen zijn schaars geworden op de plaatsen in het park waar ze eertijds jaagden. Daar staat tegenover dat ze zeer talrijk boven een vijver aan de parkrand te vinden waren, een jachtplaats die van vroeger niet bekend is. In het westen van de stad ligt de Sloterplas, ontstaan door zandwinning voor de omliggende woonwijken, met rondom een park. Vroeger werden hier wel jagende laatvliegers waargenomen maar in klein aantal. De jongste inventarisaties leveren aantallen op van meer dan vijftig, waarbij onduidelijk is of er boven het midden van de plas, buiten het bereik van de detector, ook nog exemplaren jagen. Er komen ook meervleermuizen naar de plas, via een duidelijke vliegroute over een gracht aan de zuidzijde. Om een verkeersweg te kruisen wordt een ca. 30 meter lange duiker benut. Meer zuidelijk lijkt de vliegroute in het niets te beginnen. Intensief zoekwerk ten spijt is de herkomst van de meervleermuizen onbekend gebleven.

Wanneer wat bekendheid wordt gegeven aan vleermuisonderzoek levert dat meldingen op. Die komen in Amsterdam vooral binnen via de Dierenambulance en Artis. Nabij de Sloterplas zag een flatbewoner 's avonds kleine vleermuizen uit de muur naast het balkon tevoorschijn komen. Dwergvleermuizen bleken in dit flatgebouw op ten minste drie plaatsen

ventilatieopeningen te benutten om in de spouw te komen. Ook een naastgelegen identiek flatgebouw bevatte twee verblijfplaatsen van dwergvleermuizen. Voor de flats stond een renovatie op het programma, met onder andere isolatiemaatregelen. Getracht wordt nu om de open spouwen voor de vleermuizen te behouden. Een andere verblijfplaats van dwergvleermuizen werd gevonden in een luchtkoker die van binnen was afgetimmerd. Aan de buitenzijde zijn drie bakstenen op de kant ingemetseld en de voegen ertussen zijn opengelaten. Van vakantie teruggekeerd hoorden bewoners 's avonds gepiep en gescharrel achter de muur en probeerden de vermeende muizen met gehamer en gebonk te verdrijven. Zij ontdekten zelf dat het om vleermuizen ging en telden rond de vijftig uitvliegers. De vleermuizen waren nog minder gewenst dan muizen. Ze keerden echter niet terug. Aan keuteltjes onder de luchtkoker op straat was te zien dat het om dwergvleermuizen ging. Wellicht hebben zij een nieuwe verblijfplaats gevonden in één van de talrijke andere luchtkokers in de straat.

De bewoners met de vleermuisluchtkoker waren vastbesloten die van buitenaf dicht te maken. Dit geeft de weer eens de moeizame situatie weer van de gebouwbewonende vleermuizen: vaak ongewenst en telkens weer beroofd van een schuilplaats.

Floor van der Vliet (met dank aan Ronald Hoogenhout)

De Sterke Samson

Het historische grachtenpand in de Goudse binnenstad heeft een prachtige naam. Het werd nog mooier toen de Zoogdierenwerkgroep Zuid-Holland de gemeente Gouda meldde dat er al jaren achter de daklijsten een grote kraamkolonie dwergvleermuizen hangt. Zo'n 80 exemplaren bevolken het pand van april tot eind juli. Tegelijkertijd kwam het bericht dat de GGD het pand zou verlaten en het op de nominatie voor verkoop stond.

Overleg binnen de dienst Wijkbeheer heeft geresulteerd in het laten opnemen van een bepaling over de aanwezigheid van de kolonie in de akte van eigendoms-overdracht.

Deze akte is verbonden aan het pand en niet aan de eigenaar. Toekomstige eigenaren zijn zo bij voorbaat op de hoogte van de aanwezigheid van een kolonie (dwerg) vleermuizen. Ook de beschermde status van vleermuizen is vermeld. Dit voorkomt een discussie van "we hebben het niet geweten". Tevens is een infopakket samengesteld dat de makelaar aan eigenaren in spe kon meegeven. De boodschap luidde: 'U koopt een uniek historisch pand dat (tijdelijk) wordt medebewoond door vleermuizen'. Met de makelaar is afgesproken de dienst Wijkbeheer van de gemeente Gouda te tippen indien de verkoop een feit zou zijn, zodat, samen met een vleermuisdeskundige, een afspraak kon worden gemaakt met de nieuwe eigenaar. Want reken er op dat een nieuwe bewoner wel het één en ander te vragen zou hebben!

Een uur lang hebben Jan Wondergem en Jandirk Kievit de nieuwe eigenaren geïnformeerd, gerustgesteld en hun vele vragen beantwoord. Naderhand is dat tijdens tellingen van uitzwermende vleermuizen nogmaals gedaan. De eerste reactie van de bewoners was positief; ze zijn nieuwsgierig naar deze medebewoners en het is interessant. In 2000

is wel geteld, maar door slecht weer en mislopende contacten is dat niet op het juiste moment gedaan.

Mocht het pand weer in de verkoop gaan, dan blijft de zinsnede in de akte van eigendomsoverdracht van kracht: 'de kolonie vleermuizen mag niet worden verstoord'.

De gemeente Gouda hoopt dat er in dit voormalige gemeentelijke pand nog lang vleermuizen mogen hangen en hun jongen baren.

Jandirk Kievit,
stadsecoloog gemeente Gouda

Hans Bekker,
VZZ-werkgroep Gouda

De verkoop van een pand wordt in Nederland altijd notarieel afgewikkeld. Hierbij passeert ook de akte van eigendomsoverdracht (ook wel transportakte genoemd) en is gekoppeld aan het pand, niet aan de eigenaar. In deze akte dient een beding met kwalitatieve werking te zijn opgenomen.

De letterlijke tekst voor de 'Sterke Samson luidde:

"Koper is ermede bekend dat op de aan de voorzijde van het gekochte pand (Oosthaven zijde) gesitueerde zolderverdieping een (dwerg) vleermuizenkolonie huist. Koper dient zich te onthouden van handelingen welke zouden kunnen leiden tot het verdwijnen van de kolonie. Dit houdt met name in dat bestaande naden en kieren in stand gehouden dienen te worden".

Honderd kerken, zo gepiept

Een kerkzolderonderzoek in de Betuwe, de Bommelerwaard en het Land van Maas & Waal

Op de vorige VLEN-Dag hield Jan Buys een praatje over een albino grootoor. Na afloop van zijn praatje vroeg ik of ik een keer mee kon. Hij: „Dat wil iedereen wel! Organiseer het zelf maar." Voor mijn opleiding HAVO moest ik een profielwerkstuk maken en zodoende werd het iets met kerkzolders en vleermuizen. Na een gesprek met Kees Mostert over wat ik wou gaan doen in de west-Betuwe zei hij: „Als je er 100 gecontroleerd hebt, krijg je van mij een appeltaart!" Voor deze honderd moest ik mijn onderzoeksgebied wel uitbreiden met Land van Maas en Waal en de Bommelerwaard.

Doelstelling van het onderzoek waren:

- ❖ Het in kaart brengen van kerkbewonende vleermuizen
- ❖ Opzetten van een kerkzoldermonitoringsproject
- ❖ Een vergelijk te kunnen maken met oude gegevens en andere delen van het land.
- ❖ Voorkeur bepalen van verschillende vleermuissoorten voor verschillende gebouwfactoren.
- ❖ Kijken naar de toegankelijkheid van kerkzolders voor vleermuizen en uilen.
- ❖ Het in kaart brengen van (Kerk) uilen in het onderzoeksgebied.

De voorbereiding

Uit het onderzoek van Herman Limpens en Ben Verboom (Limpens en Verboom, 2000) bleek al dat het schrijven van brieven met het verzoek om toestemming en een afspraak te maken voor een bezoek aan de kerkzolders vaak niet werkt. Dit onderzoek in het Rijk van Nijmegen werd uitgevoerd in opdracht van provincie Gelderland en veel gebeurde in samenwerking met de Monumentenwacht. De reactie van de Monumentenwachters in de Betuwe was veel afhoudender. De ene reactie was: „Ik ben hier al geweest"., een andere „Heb geen tijd voor zulke grappen." Er zat dus niks anders op dan zelf contact te zoeken met de kerkbesturen. Na de telefoonnummers te hebben overgetypt uit de gemeentegidsjes (ook nog een ramp om die allemaal te krijgen), kon het bellen beginnen.

Van de Scriba wordt je doorverwezen naar de voorzitter, die pas na 9 keer telefonisch te bereiken is, toch weer terugverwezen naar de scriba omdat hij al een jaar geen voorzitter meer is. Dan maar de kerkvoogd. Deze meneer of mevrouw blijkt er niet te zijn of blijkt geen sleutels van de kerk te hebben. „Daar moet u eigenlijk de koster voor hebben," is het antwoord van de kerkvoogd. Ondertussen heb je meer dan 30 uur aan de telefoon gehangen. Eindelijk heb je dan voor de 105 kerken een persoon die bij de sleutels van de kerk hoort. Als je ook nof toestemming hebt kan het onderzoek beginnen.

Je spreekt af om begin augustus nog een keer te bellen om een afspraak te maken. De kerkvoogd/voorzitter van de kerkenraad/scriba/koster/knechtje blijkt dan op vakantie te zijn en ondertussen kan het bellen opnieuw beginnen. Nou, ja, dat is een beetje overdreven, maar de werkelijkheid ligt er niet ver naast. Maar er is nog een andere manier om op een kerkzolder te komen. Deze weg was nodig voor de kerk van Dreumel en de kerk van Wadenoyen, waar de contactpersoon niet zo veel vertrouwen in had. Bij de kerk van Wadenoyen werd ik doorverwezen naar de gemeente Tiel. Bij de kerk van Dreumel heb ik er zelf voor gekozen de gemeente te bellen omdat het via de kerkgemeente niet op schoot. Deze weg is vaak gemakkelijker om op de kerkzolders op te komen. De meeste kerktorens van Nederland zijn van de gemeenten, dus ben je binnen omdat je meestal via de toren de zolder op kan. Een vraag uit de zaal ging er dan ook over of dit niet "illegaal" is. Meestal zijn hier goede afspraken over te maken. De kerkbeheerders die jou toestemming verlenen, vragen ook de gemeenten niet om toestemming de toren in te mogen. Dus het is altijd "illegaal" of je zou van beide partijen toestemming moeten krijgen, wat mij een nog grotere klus lijkt. Voor vervolgonderzoeken lijkt mij dan ook het handigst via de gemeenten toestemming te vragen.

Een kerktoren zie je al van grote verte en meestal analyseer je een beetje van, nou, dat zou wel wat kunnen worden. Je loopt een rondje rond de kerk om te kijken of er duidelijke uitvliegplekken te vinden zijn en of er mogelijke ondergrondse gewelven zijn. Na

de kerk te zijn binnen gegaan kijk je naar de zolderconstructie, zodat je weet hoe "safe" je moet zijn. Soms is de vloer van de zolder niet meer dan een paar stoffige latjes die krom gebogen zijn en tegen een iets dikker plankje aan gespijkerd zijn. Hier is de kans dat je er doorheen zakt veel groter dan bij een stenen kruisgewelf. Dan ga je met de kerkbeheerder de toren in om de zolder op te komen. Op de trap kan dan al de eerste vleermuizenmest gevonden worden. Als je op de zolder komt, zoek je eerst de vloer af naar mest, vraatresten en dode vleermuizen. Je determineert de mest en op plekken waar veel ligt kijk je naar boven tussen de nokbalken naar eventueel aanwezige vleermuizen. Als er beesten hangen kijk je naar de soort en het aantal beesten. Hierdoor bezoek je op dezelfde manier de toren verdieping voor verdieping. Vergeet zeker het puntje van de toren niet, hier hangen ze meestal.

Resultaten

Verdeling van recente waarnemingen:
 Alseerste heb ik samen met Jasja Dekker een eerlijke verdeling gemaakt. Dit hield in dat we gingen kijken wat nou eigenlijk de beste manier was om de gegevens te vergelijken. Deze hield in dat levende beesten en verse sporen recente waarneming zijn. Dode beesten moet je zien als tussenliggend geval, immers, beesten kunnen er al heel lang liggen maar ook maar net liggen. Er werden bijvoorbeeld skeletjes en verse dode grootoren gevonden. In totaal zijn 100 kerken in de Betuwe onderzocht. Uit tabel 1 valt af te lezen dat er een groot verschil zit in de deelgebieden. Onder de Waal (Bommelerwaard + Land van Maas en Waal) zijn op 43 % van de kerkzolders recente sporen

van vleermuis- bewoning aangetroffen, terwijl dit in de Betuwe 65% is.

In totaal werden maar op 7 kerkzolders kolonies vleermuizen bestaande uit tenminste 5 dieren gevonden. In de kerken van de Betuwe werden in verhouding meer kolonies gewone grootoren gevonden dan in het gebied onder de Waal. Tijdens dit onderzoek zijn geen individuen van laatvliegers gevonden. In het onderzoek van Sjoerd Braaksma werden in de jaren 1963-1984 af en toe laatvliegers gevonden (Braaksma, 1963-1984). Er zijn 2 waarnemingen van dwergvleermuizen op kerkzolders. Daarnaast was het onduidelijk of in de N.H. kerk van Ophemert een dwergvleermuis of een baardvleermuis hing.

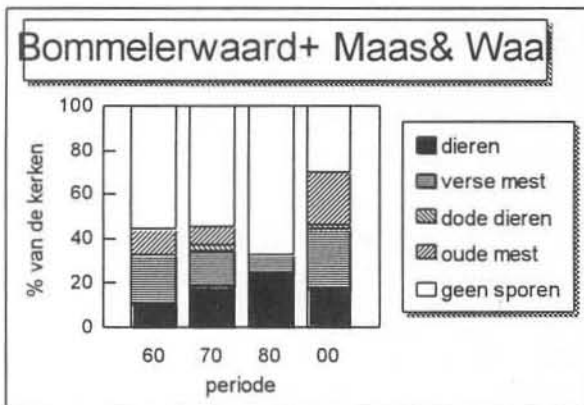
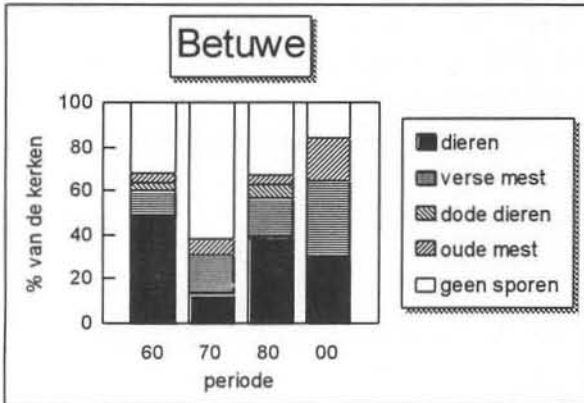
Een waarneming van de eerder via zoogmail geclaimde Ingekorven vleermuis, is op de VLENDag door meerdere personen in twijfel getrokken. Veel mensen denken eerder dat het om een baardvleermuis gaat. Voor een zekere determinatie was de foto niet duidelijk genoeg. Hopelijk komt hier volgende zomer meer duidelijkheid over.

Een vergelijk met vroeger

Alle gegevens die uit de jaren '60, '70 en '80 komen uit rapporten van Braaksma (S. Braaksma, 1963-1984). Voor dit werk ben ik hem zeer erkentelijk, zeker nu weet hoeveel werk dit is. Uitspraken over ontwikkelingen in laatvliegers, dwergvleermuizen en baardvleermuizen zijn niet goed mogelijk door het geringe aantal waarnemingen. Alleen van grootoren zijn voldoende waarnemingen.

	Kerken N	indivi- duen groot- oren	kolonie gewone groot- oren	sporen groot- oren (v.mest/ dieren)	sporen laat- vliegers (verse mest)	sporen dwerg/ baard (v.mest/ dieren)		recente bewoni ng vlm.
Betuwe	63	98	10%	62%	8%	6%		66%
Onder de Waal	37	22	3%	43%	3%	3%		46%
Totaal	100	120	7%	55%	6%	5%		59%

Het was niet altijd mogelijk grootoren tot op soort te determineren. Er zijn geen grijze grootoren gevonden. Daarnaast valt het onderzoeksgebied buiten het huidige areaal van de grijze grootoor. Hierdoor valt aan te nemen dat de berekende trends voor grootoren, hoofdzakelijk de bruine grootoor betreft. Een enkele grijze grootoor zal de algemene trends weinig beïnvloeden.

Als we kijken naar de onderstaande grafieken blijkt dat er ook een groot verschil zit in trends tussen de Betuwe en de gebieden onder de Waal.

Wat opvalt is dat er in de beide grafieken een andere trend te zien valt in recente bewoning (vondsten van dieren of verse mest). In de jaren zeventig was er in de Betuwe een sterke teruggang in het aantal door grootoren bewoonde kerkzolders. Het aantal kerkzolders met recente sporen steeg in de jaren '80 weer en groeide ook nog in de jaren negentig. Mogelijk is het aantal door Grootoren bezochte zolders in de Betuwe zelfs boven het aantal in de jaren '60.

Het aantal door grootoren bewoonde kerkzolders vertoont over de jaren weinig

veranderingen. Mogelijk is hier de populatie bijna gelijk gebleven. Hoewel nu op meer kerkzolders recente sporen van grootoren te vinden zijn, is het aantal kerkzolders waarop ook individuen van grootoren gezien zijn kleiner dan in de jaren vijftig.

Vergelijkingen met andere kerkzolderonderzoeken

Omdat Braaksma niet altijd op dezelfde manier kerkzolders uitzocht, en soms selectief te werk ging (vooral kerken met kerkuilen of veel vleermuizen werden veel bezocht), is niet elke provincie goed met elkaar te vergelijken.

- In Noord-Holland werd in 1992 een achteruitgang in sporen van recente bewoning in vergelijking tot de jaren '60 met 40% gevonden (Kaptein, 1993).

- In Zuid-Holland werd van 1993 tot en met 1995 een achteruitgang van recente bewoning in vergelijking tot de jaren '60 met 15% gevonden (Mostert et. al., 1996).

- In Noord en Midden Limburg (1986-1997) is de situatie van recente bewoning in vergelijking tot de jaren '60 ongeveer gelijk gebleven (Buys et. al., 1999).

Publiciteit

Met vleermuizen in kerken is gemakkelijk de krant te halen. Dit resulteerde in 2 artikelen. Een met de kop: "Vleermuizen in kerken geteld" uit het Dagblad Rivierenland en een onder de kop "De kerk als ideale hangplek" uit de De Gelderlander.

Aanbevelingen t.b.v. het aankomende deelmeetnet Zoogdiermonitoring

- ❖ Hoe het het handigst is de gegevens te vergelijken
- ❖ Via de gemeenten erin komen
- ❖ Naam gewone naar bruine grootoorvleermuis
- ❖ Niet naar beesten kijken, alleen waar dat zonder missers goed te tellen valt.
- ❖ Ideeën over kernnet en periferenet ernaast is goed!!!
- ❖ Mensen moeten hun gegevens/ruwe data op tafel leggen!!!
- ❖ Geen geharrewar over die kerk is van mij/van jou
- ❖ Verzekering
- ❖ Lijst van mensen die ervaring/tijd/zin* hebben om kerken op te gaan.

- ❖ Afspraken maken wat veel en wat weinig mest is.
- ❖ Mestcollectie
- ❖ Controle van mest/fotos door deskundigenforum
- ❖ Er is nog veel leuks te ontdekken b.v. Vale vleermuis in Gelderland

Dankwoord:

De volgende mensen worden bedankt voor het veldwerk: Anne Jifke Haarsma, Anton Meurs, Bart Kranstauber, Ben Verboom, Daniël Tuitert, Frank Mertens, Gerben Achterkamp, Jan Buys, Jan Dirk Buizer, Janko van Beek, Jon Rupert, Kamiel Spoelstra, Marjan Limpens, Marcella Hemkes, Mart Janssen, Peter Janssen, Rob Koelman, Rudy van der Kuil en Wouter Koenders.

Voor de hulp bij uitwerken van de gegevens worden bedankt: Gerhard Glas, Jan Buys, Jasja Dekker, Kees Mostert en Mieuw van Dienenhoven.

Voor het leveren van ongepubliceerde en gepubliceerde gegevens: Ad van Poppel, Gerhard Glas, Hans Weinreich, Rob de Bruin en Wout Willems. De kerk en kasteel-beheerders voor hun toestemming de zolder en/of de toren te mogen bezoeken. De Provincie Gelderland in de naam van Theo Dikkers voor het opdraaien van de gemaakte kosten en Jan Dirk Buizer bij het helpen van het geld aanvragen. Kees Mosterd die met een appeltaart over de brug kwam. Mijn moeder die het steeds maar weer uit hield met dat bellen.

René Janssen

Rijksstraatweg 80
4197 RM Buurmalsen
anomalus@zonnet.nl

Literatuur

Braaksma, S., 1960-1984. Onderzoek naar het voorkomen van kerkuilen en vleermuizen in kerken en oude gebouwen. Jaarrapporten SBB, 1960-1984.
Buys, J., Voor vleermuizen de kerk in, 1999. *Natuurhistorisch Maandblad*, 88(5): 82-93.
Kapteyn, K., 1993. Vleermuizen op Noordhollandse kerkzolders. *Zoogdier* 4(1):19-24.
Limpens, H.J.G.A. & B. Verboom, 1999. Vleermuizen onder dak. Rapport van de VZZ. Rapport 1999.09
Limpens, H.J.G.A. & B. Verboom, 2000. Meetnet vleermuiszomerkolonies. Deel 2: kerkzolder-tellingen als methode voor het monitoren van vleermuispolpulaties; mogelijkheden en beperkingen. Rapport VZZ. Rapport 2000.06.

Mostert, K., R. v. d. Kuil & J. Wondergem, 1996. Kerken steeds leger... Vleermuizen op kerkzolders in Zuid-Holland. *Zoogdier* 7(3):12-19.

Watervleermuizen in de AWD; voedsel -en habitatvoorkeur

In 1999 tot 2000 heb ik stage gelopen in de Amsterdamse Waterleiding Duinen (AWD). In dit reusachtige waterwingebied (ca. 3600 ha) heb ik s' nachts onderzoek gedaan naar de voedsel -en habitatvoorkeur van watervleermuizen. De AWD is één van de belangrijkste bolwerken van watervleermuizen in Noord Holland. Het hele gebied wordt gebruikt voor waterwinning.

Het jachthabitat (jachtomgeving) van de watervleermuizen in de AWD is heel divers. Het bestaat in ieder geval uit vier watertypen, maar ook binnen één watertype zijn grote verschillen. Lang niet alle plekken in de AWD zijn even populair bij de watervleermuis. Het voedselaanbod verschilt namelijk van plek tot plek, maar ook bijvoorbeeld de beschutting is per plek anders. Een watervleermuis zal vooral op plekken met veel voedsel en met gunstige omgevingsfactoren (zoals beschutting) gaan jagen. Maar wat eet een watervleermuis eigenlijk, zijn het haften, muggen of misschien wel schietmotten? En wat zijn voor een watervleermuis eigenlijk gunstige en ongunstige omgevingsfactoren? Beschutting van een plek zal bijvoorbeeld heel belangrijk zijn, maar wat gebeurt er dan als het windstil is. Dan zijn alle plekken min of meer beschut! Dit zijn een aantal vragen die tijdens dit onderzoek bestudeerd zijn. Maar ondanks dat dit onderzoek een behoorlijk licht op deze zaken heeft geworpen blijkt vooral de relatie tussen watervleermuizen, voedsel en hun omgeving complexer dan gedacht. Stof voor verder onderzoek dus!!

A-J Haarsma

Jaarverslag 1998-1999 Stichting Vleermuisbureau (SVB)

Staf en bestuur

In 1998, het vijfde jaar van de stichting Vleermuisbureau, hebben zich geen wijzigingen voorgedaan in de personele bezetting van het bureau. Peter van den Berg nam de financiële zaken waar. De gegevens- aanvragen, inclusief de inventarisatie- opdrachten zijn afgehandeld door Ludy Verheggen. Floor van der Vliet bewaakte de voortgang van de projecten als lid van het bestuur. Het voorzitterschap en secretariaat werden gevoerd door respectievelijk Rudy van der Kuil en John van Vliet.

Samenwerking en contacten

De samenwerking met de VZZ werd op bestuursniveau in de loop van het jaar geïntensiveerd en zoals bekend is de SVB in april 1999 dan toch samengegaan met het projectenbureau van de VZZ. De werkzaamheden van het vleermuisbureau worden daarom in hun geheel voortgezet onder de vlag van de VZZ. De SVB leidt thans een slapend bestaan, en zal zichzelf opheffen als enkele financiële zaken zijn afgehandeld en de samenwerking met de VZZ volgens de afspraken en verwachtingen is. Vanuit de regio zijn in twee verzoeken van werkgroepen gekomen om uitwisseling van gegevens die zijn opgeslagen in het VAP-bestand. Aan de Vleermuiswerkgroep Groningen is het complete geautomatiseerde bestand aan losse waarnemingen voor de provincie geleverd en aan de Vleermuiswerkgroep Noord-Brabant is een uitdraai geleverd van losse waarnemingen uit het VAP-bestand voor de omgeving van Tilburg. Met de meeste andere provinciale werkgroepen lopen mondelinge afspraken m.b.t. de uitwisseling van gegevens en het verstrekken van gegevens aan derden. Een poging om deze manier van samenwerking al in 1998 te formaliseren, naar voorbeeld van het contract dat met de VleGel is

opgesteld, en te beginnen met het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, is tegen de achtergrond van de fusie-besprekingen met de VZZ doorgeschoven naar 2000.

De prijzen voor de uurvergoedingen voor opdrachten zijn in 1998 meer in overeenstemming gebracht met die van de Vereniging Onderzoek Flora en Fauna (VOFF). Besloten is om een meer flexibel tarief voor uur vergoedingen aan uitvoerders te gaan hanteren, waarbij de bedragen variëren van f 35,- tot f 50 (bruto) per uur, afhankelijk van de aard van de uit te voeren werkzaamheden. Dit betekent in het algemeen een verhoging van de vergoeding aan opdrachtnemers.

Projectenoverzicht 1998

Het boekjaar 1998 werd afgesloten met een positief saldo van f 15.200,-. Aan opdrachten (inventarisatie- en interpretatie-opdrachten) en overige inkomsten bedroeg de omzet f 64.500,-. 44% van de omzet is uitbetaald aan vergoedingen voor opdrachtnemers. Van de overhead zijn de stichtingskosten en de twee parttime medewerkers betaald. Voor het vervaardigen van pluche vleermuizen voor de Nacht van de Vleermuis, georganiseerd door de VLEN, werd een bijdrage van f 3.085,- gereserveerd.

De in 1997 ingezette activiteit om in eigen beheer een brochure over vleermuizen en bosbeheer uit te brengen is in 1998 voortgezet, maar zal over de eeuwwisseling heen worden getild. Ook in 1999 is het niet gelukt om dit project af te ronden. Er zijn in 1998 zeventien betaalde opdrachten uitgevoerd; vijf inventarisaties, zeven interpretaties, vier gegevensleveringen en één (landelijk) onderzoek. Dit aantal van zeventien is exclusief het actieplan voor de provincie Gelderland, dat in 1997 was opgestart, grotendeels in 1998 is uitgevoerd en werd afgerond in 1999. De verdeling van de opdrachten over de

provincies is als volgt: Gelderland (7), Limburg (4), Zuid-Holland (1), Noord-Brabant (1), Flevoland (1), Noord-Holland/Friesland (1), Overijssel/Zuid-Holland/Gelderland (1), Nederland (1). Opvallend wederom is het grote aantal projecten in de provincie Gelderland. Twee opdrachten (van dezelfde organisatie) zijn tot stand gekomen door bemiddeling via het VZZ-kantoor. De overige vijftien organisaties wisten de weg naar het vleermuisbureau zelfstandig te vinden of door bemiddeling via de provinciale zoogdier- of vleermuis- werkgroepen. Op drie na hebben alle serieuze contacten met opdrachtgevers aldus tot een opdracht geleid.

Twee organisaties Staatsbosbeheer, Lelystad en de Stichting tot Behoud van Particuliere Historische Buitenplaatsen, zagen vooralsnog geen aanleiding om in te gaan op ons aanbod om tegen betaling gegevens te verstrekken of een inventarisatie uit te voeren. Van een vervolg op een contact dat begin 1998 met het Ministerie van LNV is geweest over een mogelijke opdracht m.b.t. een EHS-verspreidingsanalyse is evenmin sprake geweest. In de navolgende tekstbijdrage zullen in het kort de verschillende typen opdrachten de revue passeren.

Inventarisaties

Gebiedsinventarisaties zijn uitgevoerd voor de Vereniging Natuurmonumenten en DHV Milieu en Infrastructuur. Ten behoeve van een nieuwe beheersplanning én om zicht te krijgen op de actuele betekenis van deze gebieden voor de bosvleermuis zijn het Imstenraderbos bij Heerlen en het Sint Jansbos en de Mookerheide bij Mook in de provincie Limburg met batdetectors onderzocht. Daarnaast is in het stroomgebied van de Maas tussen Maasbommel en Dreumel in Gelderland ten behoeve van de Projectnota/MER Dijkverbetering Maasbandijken, traject West Maas en Waal-west

een inventarisatie uitgevoerd. Het aardige van dit project is dat de gegevens over vleermuizen achteraf zijn meegenomen in het landschapsplan, dat voorafgaand aan de opdrachtverstrekking al was opgesteld. DHV was van mening dat in het landschapsplan, naast vogels, planten en amfibieën, ook rekening met vleermuizen zou moeten worden gehouden. Naast deze grootschalige gebieds- inventarisaties is voor de gemeente Zevenaar in verband met de omleiding van een spoorlijn bij Babberich in Gelderland nog een kleine inventarisatieopdracht uitgevoerd. Het in 1997 gestarte monitoringonderzoek in twee natuurontwikkelingsgebieden langs de Waal bij Druten en Ophemert voor RIZA- Lelystad is in 1998 voor het tweede opeenvolgende jaar uitgevoerd. Daarmee is de uitgangssituatie voor vleermuizen volgens de opdrachtgever voldoende vastgelegd. Het project heeft daarom in 1999 geen vervolg meer gekregen. Na vier jaar zal de toestand opnieuw worden gemeten. Met Rijkswaterstaat, directie IJsselmeergebied is m.i.v. 1998 een tienjarig contract opgesteld voor monitoring van een nieuw (potentieel) winterverblijf in het talud van de brug van de A27 over de Hoge Vaart bij Lelystad. Medeopdrachtgever is de provincie Flevoland. In deze vleermuisgang worden sinds 1996 maandelijks metingen verricht aan klimaat en bewoning door vleermuizen en andere dieren. Tabel 1 geeft een overzicht van de inventarisatie- en monitoringprojecten: Weergegeven zijn de projectnamen, korte omschrijvingen en de opdracht gevers.

Interpretaties

Ook in 1998 zijn diverse keren gegevens aangevraagd voor Milieu Effect-Rapportages. Levering vindt doorgaans plaats in de vorm van een interpretatie, waarbij de gegevens bewerkt worden tot een rapport. Tabel 2 geeft een overzicht.

Tabel 1. De door SVB uitgevoerde inventarisatie- en monitoringopdrachten in 1998. Weergegeven is de projectnaam, een korte omschrijving en de opdrachtgever.

Project	Beschrijving	Opdrachtgever
<i>Inventarisatie</i>		
1. Imstenraderbos, Sint Jansbos en Mookerheide (L)	Actualisering beheersplanning en status bosvleermuis	Vereniging Natuurmonumenten
2. Dijkverbetering West-Maas en Waal-west (Gld)	Knelpuntenanalyse vleermuizen	DHV Milieu en Infrastructuur
3. Babberich (Gld)	Aanleg spoorlijn	Gemeente Zevenaar
<i>Monitoring</i>		
4. Waaluitwaarden (Gld)	Natuurontwikkeling Druten en Ophemert	RIZA Lelystad
5. Vleermuiskelder Hoge Vaart (Fl)	Monitoring nieuw winterverblijf	RWS Directie IJsselmeergebied

Tabel 2. Overzicht van door SVB in 1998 uitgevoerde opdrachten voor MER-studies.

MER	Beschrijving	Opdrachtgever
6. RW15 Maasvlakte-Vaanplein (ZH)	verbreding rijksweg	Rijkswaterstaat, Directie Zuid-Holland
7. Hanzelijn (Fl)	aanleg spoorlijn	NS Railinfrabeheer
8. Haelen (L)	omleiding A73 bij Haelen	Rijkswaterstaat, Directie Limburg
9. Trade Port Noord Venlo (L)	uitbreiding industrie	Arcadis Heidemij Advies
10. A12e- EdDuitse grens (Gld)	verbreding rijksweg	Arcadis Heidemij Advies
11. Landschapsvisie Sittard-Maasbracht (L)	knelpuntenanalyse rond industrieterreinen	Taken Landschapsplanning
12. A50 Grijsoord-Valburg-Ewijk (Gld)	aanleg rijksweg	Bureau Waardenburg
13. IWA Afsluitdijk Friesland (Fr/NH)	aanleg windpark	IBN-DLO
14. VERA (Ze)	aanleg spoorlijn	NS Railinfrabeheer

Voor Haelen, Landschapsvisie Sittard-Maasbracht, Trade Port en IWA zijn alleen verspreidingsgegevens geleverd. In opdracht van het Waterschap Rijn en IJssel zijn gegevens bewerkt voor het stroomgebied van de Grote Beek bij Doetinchem.

WRIJ stelt een ontwikkelingsvisie voor dit traject op. Verder is in de reeks van watersysteem- rapportages van het Rijksinstituut voor Zoetwaterbeheer en Afvalwaterbehandeling (RIZA), vestiging

Lelystad voor het Noordzeekanaal, Amsterdam-Rijnkanaal, Twentekanaal en kanaal van Gent naar Terneuzen een korte analyse gemaakt van het voorkomen van vleermuizen.

Onderzoek

Voor het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) tot slot is een haalbaarheidsstudie uitgevoerd voor het berekenen van EKI-referentiewaarden voor zoogdieren voor 1950 en 1990. EKI staat voor Ekologische Kapitaal Index en is een door het CBS ontwikkelde graadmeter voor de ontwikkeling van flora en fauna in Nederland. In 2000 zal een nog door de SVB opgesteld rapport uitkomen waarbij de gegevens van overwinterende vleermuizen als uitgangspunt voor "EKI" zijn genomen. De haalbaarheidsstudie heeft zich verder gericht op zomerkolonies van vleermuizen en losse waarnemingen van konijn, haas, eekhoorn, ree en vos. Ook van deze studies zullen afzonderlijke, -maar dan VZZ-publicaties verschijnen in 2000. Zoals in het vorige jaarverslag van de SVB al was aangekondigd, is het schrijfwerk voor het actieplan voor vleermuizen in de provincie Gelderland in 1998 uitgevoerd en afgerond in 1999. Doel van het actieplan is te komen tot soortgerichte maatregelen voor vleermuizen in de provincie Gelderland. De eerste vervolgactie op het actieplan is inmiddels al in gang gezet; een project voor inventarisatie, inrichting van kerkzolders (en voorlichting over) voor gebouw-bewonende soorten in het Rijk van Nijmegen. Het voorgaande leidt tot het volgende overzicht van SVB-publicaties van projecten uit 1998 of projecten uit eerdere jaren die in 1998 zijn verschenen (tussen haakjes staat het jaar waarin het rapport is uitgebracht vermeld):

- Vleermuizen in het invloedsgebied van de Rijksweg 15 Maasvlakte-Vaanplein 1998 (1998), door Kees Mostert

- Vleermuizen langs de Beekse weg bij Babberich 1998 (1998), door Herman Limpens
- Vleermuizen van de St. Jansberg en Mookerheide, de Rivierduintjes en het Schiereiland in de Mookerplas 1998 (1998), door Herman Limpens
- Vleermuizen Imstenraderbos 1998 (1998), door Kamiel Spoelstra
- Vleermuizen langs de Maasdijk tussen Maasbommel en Dreumel 1998 (1998), door Kamiel Spoelstra
- Vleermuizen in het invloedsgebied van de A12 Ede-Duitse grens 1998 (1998), door Ben Verboom
- Vleermuizen in het invloedsgebied van de A50 Grijsoord-Valburg-Ewijk 1998 (1998), door Ben Verboom
- Vleermuizen in het invloedsgebied van de Hanzelijn 1998 (1998), door Ludy Verheggen
- Vleermuizen in het stroomgebied van de Grote Beek in Gelderland; een verkenning 1998 (1998), door Ludy Verheggen
- Vleermuizen in Gelderland; naar een actieplan voor aandachtsoorten (1999), door Vilmar Dijkstra, Ludy Verheggen, Herman Limpens, Eric Jansen en Nicolette Hoogeveen.
- Monitoring van vleermuizen in de Stiften uiterwaarden en de Afferdense- en Deestse waarden 1998; voortgangsrapport 2 (1999), door Maurice Lahaye
- Vleermuizen in het plangebied van de spoorlijnverbinding Roosendaal-Antwerpen (VERA) 1998 (1999), door Peter Twisk
- Monitoring van vleermuizen in de Vleermuisgang Hoge Vaart 1998/1999; voortgangsrapport 1 (1999), door Rombout de Wijs

Tot slot is in 1998 nog verschenen de Watersysteemverkenningen Rijn 1995 van het RIZA. Hiervoor hebben VZZ en SVB in 1996 gezamenlijk een bijdrage geleverd over zoogdieren:

- Zoogdieren, door Dennis Wansink en Floor van der Vliet. In: Biologische monitoring zoete rijkswateren, Watersysteemrapportage Rijn 1995 (1998).

Ludy Verheggen

*Subscribing to the Newsletter from abroad:
send the amount of money required (HFL
15,-) cash in Dutch currency or a signed
eurocheque in Dutch currency to:*

*VLEN, Floor van der Vliet
Spaarndammerstraat 660
1013 TJ Amsterdam*

Adressen

Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming

Oude Kraan 8
6811 LJ Arnhem
Tel: 026-3705318 Fax:026-3704038
*Bezoek ook onze website:
Http://www.vzz.nl*

Vleermuiswerkgroep Nederland-VZZ

J.van Offwegenlaan 74
2282 HS Rijswijk

Voorzitter: Peter Lina 071-5314979
E. de Boer van Rijkstraat 13 2331 HH
Leiden

Secretaris: Rudy van der Kuil
070-3652811
J.v. Offwegenlaan 74 2282 HS Rijswijk
Penningmeester: Floor van der Vliet
020-6828216 Spaarndammerstraat 660,
1013 TJ Amsterdam

- Zoogdiermonitoring

Antwoordnummer 2426
6800 VJ Arnhem
E-mail: zoogdier@vzz.nl

Coördinator: André Kaper 026-3705318
(w) Molenbelt 66, 7413 XJ Deventer

Zomertellingen: Mieuw v. Diedenhoven
m.diedenhoven@vzz.nl

Wintertellingen: Vilmar Dijkstra
v.dijkstra@vzz.nl

Provinciale Coördinatoren

Friesland: Marten Zijlstra 0511-462637
Lauwersmansstraat 22 9551 BB Burgum
Groningen: Rob Koelman 050-3128698
Alexanderstraat 2-A, 9724 JW Groningen
Overijssel: Roel Hoeve 0527-243001

D.v. Bourgondiestraat 57,
8325 GG Vollenhove

Drenthe: vacant

interim: Rob van Es 052-2472931
Stofakkers 53, 7963 AM Ruinen

Flevoland: vacant

interim: Rombout de Wijs
Armeniusshof 58 1216 KG Hilversum

Noord-Holland: NOZOS

Kees Kapteyn

Wijkerstraatweg 125, 1951 Velzen-Noord
Waarnemingen: Dienst Ruimte & Groen, afd
I&O t.a.v. Kees Kapteyn,
Antwoordnr. 25, 2000VC Haarlem.

Zuid-Holland:ZWG-ZH

Kees Mostert 015-2145073

Palamedestraat 74, 2612 XS Delft

Monitoring: Rudy van der Kuil 070-3652811

J.v. Offwegenlaan 74 2282 HS Rijswijk

Utrecht: VLEU

Eric Jansen 030-2722644

Vermeulenstraat 164, 3572 WT Utrecht

monitoring (w): Zomer Bruijn 033-4622974

Nieuwstraat 23, 3811 JX Amersfoort

Gelderland: VLEGEL

Gerhard Glas 026-4432879

Beatrixstraat 2, 6824 LR Arnhem

monitoring:

Noord-Brabant: VWG-NB

Erik Korsten 013-5440376

Carré 130, 5017 JG Tilburg

monitoring: Fons Aelberts 0493-691534

Heesakkerweg 43, 5721 KN Asten

Vleermuisstichting Noord Brabant

Ad v.Poppel 013-4552030

Griegstraat 449, 5011 HL Tilburg

Limburg: Jan Kluskens 0495-634502

Kruiszijweg 6, 6034 RZ Nederweert

monitoring: Ludy Verheggen 043-3641166

Lijsterbeslaan 22, 6241 AAN Bunde

mergelgroeven: Jos Cobben 043-3252776

Prins Bischofssingel 1-H, 6212 AA

Maastricht

Zeeland: ZWG-Z

Nanning-Jan Honingh 0113-649428

Rozenstraat 11, 4434 Al Kwadendamme